

Archeologienota

Hasselt, Fonteinstraat 2-6 / St.-Truidersteenweg 67 (site Doultemont)

Deel II: Programma van maatregelen Projectcode: 2021G75

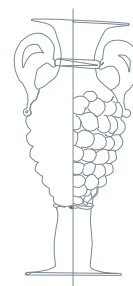
De wetgeving met betrekking tot archeologie omvat enerzijds het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en anderzijds het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 die voor archeologie in werking traden op 1 juni 2016 en latere wijzigingen. Niet uitvoeren van het programma van maatregelen wordt door de Gewestelijke Afdeling Inspectie en Handhaving Ruimtelijke Ordening en Onroerend Erfgoed beschouwd als een bouw misdrijf en kan leiden tot sancties.

RANDVOORWAARDEN: het terrein is momenteel nog grotendeels bebouwd waardoor een degelijk proefsleuvenonderzoek niet kan uitgevoerd worden. Vooraleer een proefsleuvenonderzoek kan uitgevoerd worden, dienen de bestaande gebouwen gesloopt te worden. Slopen mag tot maaiveldniveau, vloeren en verhardingen mogen opgebroken zonder echter de funderingslagen te verwijderen. Het verwijderen van funderingslagen kan immers schade toebrengen aan eventueel aanwezig archeologisch erfgoed. Voor kelders geldt hetzelfde principe, keldermuren mogen niet uitgebroken worden, keldervloeren eventueel enkel tot op de funderingslaag.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wettelijk depot: D/2021/12654/36

Copyright reserved. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without the permission from the publisher.

COVERFOTO: De 19de-eeuwse hoeve op het terrein aan de Sint-Truidersteenweg 67

INHOUD

1. Administratieve gegevens
2. Aanleiding van het (voor)onderzoek
3. Resultaten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem
4. Gemotiveerd advies
5. Onderzoeksstrategie, onderzoeksmethode & technieken
6. Lijst met afbeeldingen
7. Bibliografie

Programma van maatregelen

1. Administratieve gegevens

1.1 Administratieve gegevens

Projectcode	2021G75
Actoren	Rik van de Konijnenburg, OE/ERK/Archeoloog/2015/00041 Fleur Swennen, archeologe in opleiding
Locatie: Provincie	Limburg
Gemeente	Hasselt
Deelgemeente	Hasselt
Site (adres)	Fonteinstraat 2-6 / St.-Truidersteenweg 67
Kadastrale gegevens	Hasselt, afdeling 5 sectie F percelen 489N4, 491N en 483a7 (partim)
Oppervlakte onderzoeksgebied	1.532,80 m ² + 2.178,34 m ² + 350 m ² , samen 4061,14 m ²
Kadastraal percelenplan	Zie fig. 2
Topografische kaart	Zie fig. 3
Relevante termen thesauri OE	bureauonderzoek

Bounding Box:

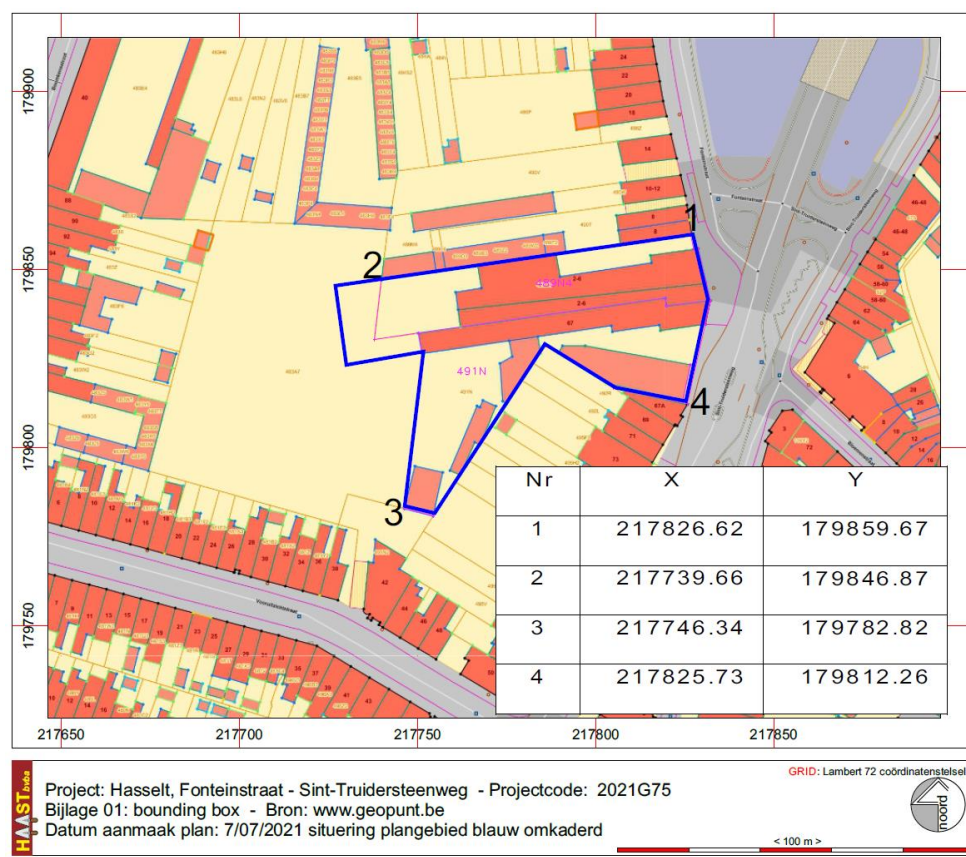
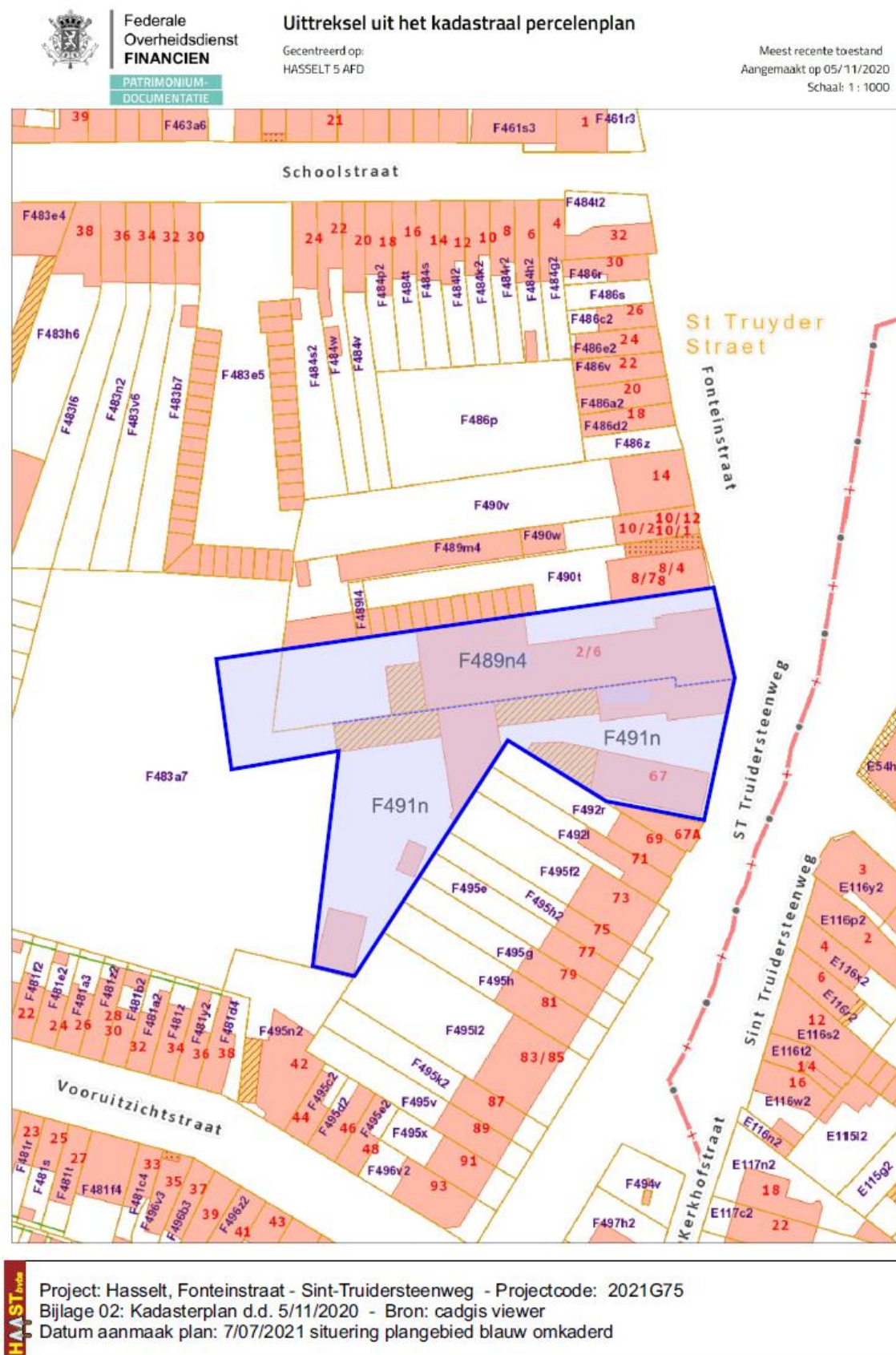

Fig. 1: Bounding Box

Kadastrale gegevens: Hasselt, afdeling 5 sectie F percelen 489N4, 491N en 483a7 (partim), oppervlakte: 1.532,80 m² + 2.178,34 m² + 350 m², samen 4061,14 m²

2. Aanleiding van het (voor)onderzoek

Het bouwprogramma is tweeledig¹:

1: Het afbreken (slopen) van de bestaande bebouwing inclusief alle verhardingen. Op fig. 3 zijn alle te slopen constructies gearceerd aangeduid. In elk gearceerd vak staat de annotatie: AFBRAAK met nummering van het gebouw en functie.

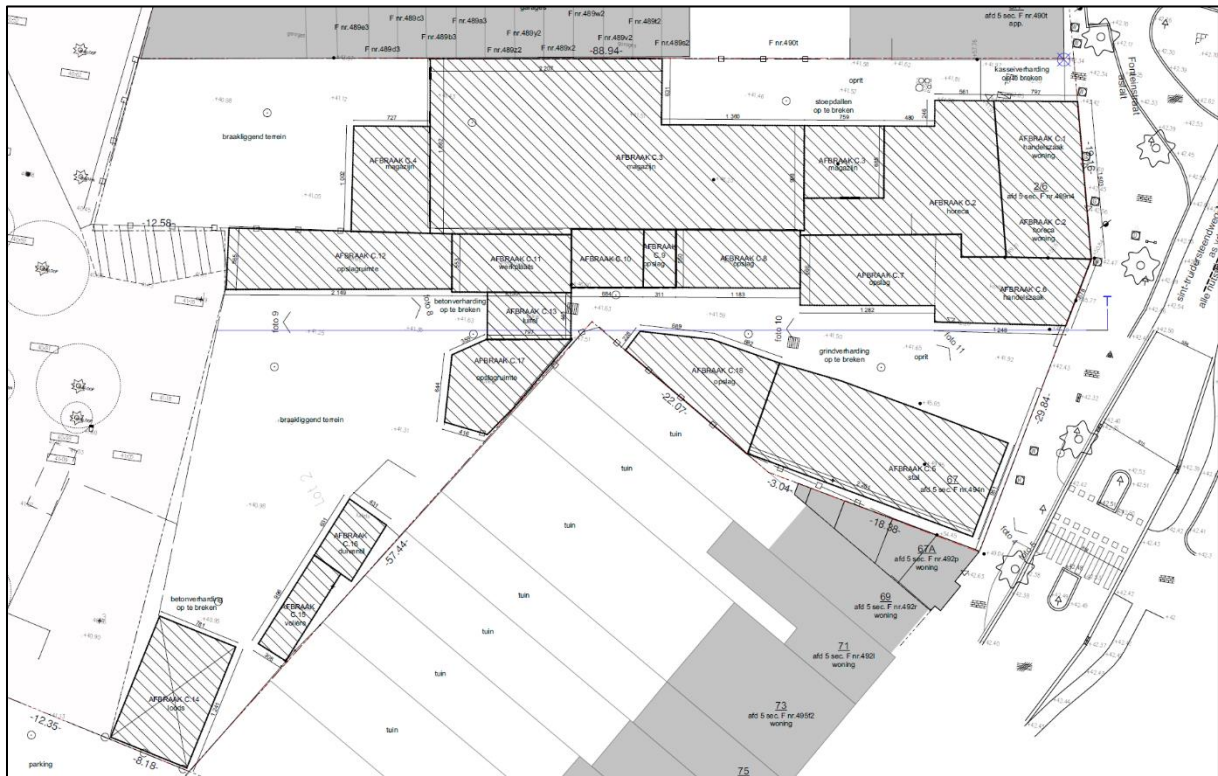

Fig. 3: Opmetingsplan bestaande toestand / te slopen constructies en verhardingen

De nieuwbouw:

De nieuwbouw omvat de bouw van 33 appartementen, 9 woningen, 2 commerciële ruimtes, ondergrondse parking. Eén woonblok wordt ingepland aan de Fonteinstraat / Sint-Truidersteenweg, gespreid over de twee kadastrale percelen F491n en F489n4, een tweede strekt zich uit over de noordzijde van het projectgebied en is verspreid over de kadastrale percelen F491n 489n4 en 483a7.

Onder de volledige appartementsblok zal een parkeergarage gebouwd worden met bergingen voor de bewoners. De aanzet van de kelders zal liggen op ca -4 m onder het huidige maaiveld. De liftschachten gaan nog ca. 70 cm dieper, op -4.70 m onder het huidige maaiveld. De inrit voor de garagekelder is voorzien via de Fonteinstraat/ Sint-Truidersteenwegzijde. De volledige kelder beslaat een oppervlakte van 1813 m².

¹ Voor uitgebreidere bouwplannen en foto's, cfvt verslag van het bureauonderzoek fig. 5 t.e.m. 13

Voor de afvoer van hemelwater worden in de hoek van het noordelijke gebouw drie waterputten voorzien van elk 10.000 liter opvangcapaciteit. Langs de zuidgevel van dat gebouw worden twee stroken met infiltratiekratten voorzien.

De buitenaanleg: er is geen plan voorzien voor de buitenaanleg. De buitenaanleg zoals ingetekend op het inplantingsplan is slechts een aanname; de aanleg is niet inbegrepen in de aanvraag omgevingsvergunning. Voorlopig zal de buitenaanleg behouden blijven in de staat waarin hij zich bevindt.

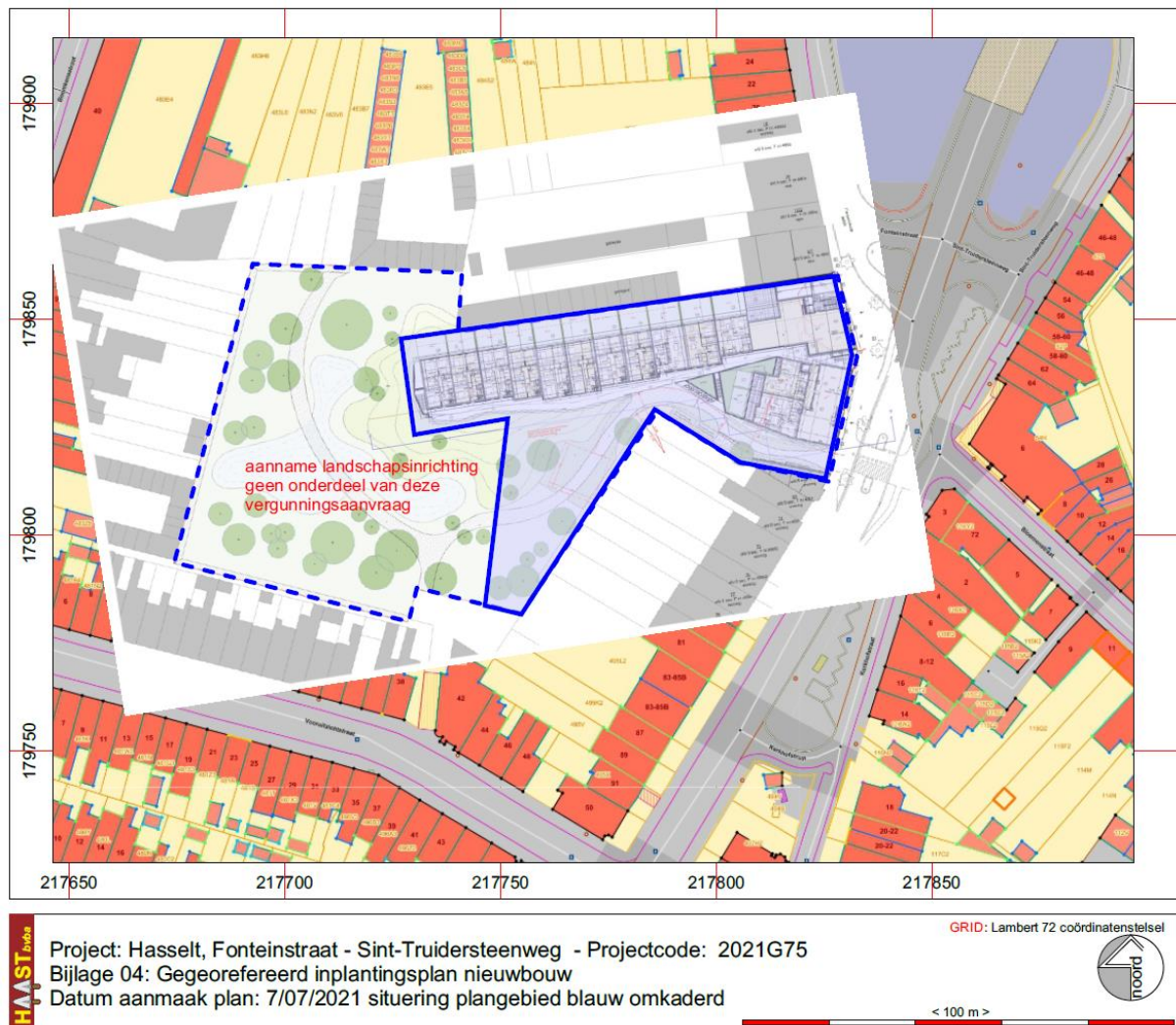

Fig. 4: Gegeoreferentieerd inplantingsplan van de nieuwbouw

3. Resultaten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

Archeologische verwachting

Er zijn over de site – het projectgebied – géén archeologische gegevens bekend. Uit de historische kaarten is af te leiden dat het gebied vanaf de 18de eeuw – vermoedelijk zelfs al veel eerder – in gebruik is als weide- en/of akkergebied en mogelijk deels deel uitmaakte van een omgrachte hoeve, mogelijk een schans. Op het terrein, perceel 491N wordt begin 19de eeuw een hoeve gebouwd met enkele bijgebouwtjes. Dat gebouw staat nog steeds overeind.

De intense bebouwing en aanbrengen van verhardingen in de 20ste eeuw kunnen gezorgd hebben voor ernstige bodemverstoringen. Het is echter niet bekend in hoeverre gebouwen onderkelderde zijn en hoe diep of ondiep de funderingen van de huidige bebouwing zijn aangezet. Mogelijk zijn er in de bodem ook nog leidingen of olietanks aanwezig, hetgeen de verstoringen enkel ernstiger maakt.

Er zijn geen landschappelijke factoren die invloed kunnen gehad hebben op de gaafheid van het bodemarchief.

De geplande werken zullen op termijn gedeeltelijk vernietigend zijn voor het eventueel aanwezige bodemarchief. De aanzet van funderingen voor constructies zullen gebeuren op stabiele vaste ondergrond, het uitgraven van kelders heeft vooral op de noordelijke helft en het oostelijke deel van het projectgebied een nefaste impact op het bodemarchief aangezien de kelders op minstens -4.00 m onder maaiveld aangezet zullen worden.

Via het Programma van Maatregelen wordt voorgesteld het terrein te onderwerpen aan een archeologische prospectie met ingreep in de bodem doormiddel van proefsleuven met bijzondere aandacht voor sporen van grachten uit de late middeleeuwen/Nieuwe Tijd.

Aard van de potentiële kennis: archeologische verwachting

De archeologische verwachting in het projectgebied zal zich vooral moeten toespitsen op mogelijke restanten uit de late middeleeuwen/Nieuwe Tijd. De aanduiding op de ferrariskaart en de Atlas van Buurtwegen en de Vandermaelenkaart van een omgrachte hoeve zou een “vergeten” schans kunnen geweest zijn. Schansen staan dikwijls afgebeeld op oude kaarten als omgrachte hoeven. Er bestaat een uitgebreide inventaris van schansen in Limburg, maar daarop zijn voor Hasselt slechts twee schansen bekend: de Kuringerschans en de Tuilterschans. Beide schansen liggen ten westen van de historische stadskern van Hasselt.

Het terrein is echter mogelijk ernstig verstoord door de bouwgrepen in de 20ste eeuw bestaande uit een reeks gebouwen en gebouwtjes en verhardingen in beton. Wat het niveau betreft, het terrein zou liggen op een zacht van oost naar west dalend terrein zou men kunnen denken dat, gelet op het thans vrij abrupte niveauverschil tussen de straat en het binnengebied van de projectzone van ca. 70 cm, dat een deel van het oude maaiveld weggeraven is. Echter, de bouwlijn van de (vroeg-)19de-eeuwse hoeve toont dat het oude loopniveau meer dan waarschijnlijk lager lag dan het huidige niveau van de Sint-Truidersteenweg en de Fonteinstraat.

Maar, zoals eerder geschreven, de kans is groot dat veel van de oorspronkelijke bodemopbouw ernstig verstoord is. Nochtans, in de hoop en veronderstelling dat de gebouwen op perceel 489N4 niet onderkelderde zijn, zou het de moeite lonen om na te gaan of er nog restanten van de gracht aanwezig zijn die dit perceel van oost tot west doorkruist. Op die manier zou ook een aanwijzing kunnen gevonden worden van mogelijk een vorm van verdedigingswerk hetgeen toch een behoorlijke kennisvermeerdering zou kunnen opleveren betreffende de verdedigingswerken, vluchttoorden of schansen rond Hasselt. Ter vergelijking: voor Hasselt zijn slechts 2 zulke schansen bekend, rond Paal, een deelgemeente van beringen liggen er 6 en rond Genk, in de Nieuwe Tijd en tot aan de ontdekking van de steenkool slechts een kleine gemeente, zelfs 7.

Verstoorde zone(s):

Zijn mogelijk ernstig verstoord: de zones die momenteel nog bebouwd zijn. Zijn matig verstoord, de zones die verhard zijn met betonbestrating en dienen voor buitenopslag van natuursteen en andere materialen en een klein deel in de westhoek van perceel 489N4 dat momenteel onbebouwd is, maar waar in het verleden schuurtje(s) stonden. Oranje ingekleurd is een oude hoeve, duidelijk meermaals opgeknapt, die aangeduid staat op de historische kaarten maar niet voorkomt op enige inventarisatie als erfgoedrelict. Deze hoeve zal ook afgebroken worden.

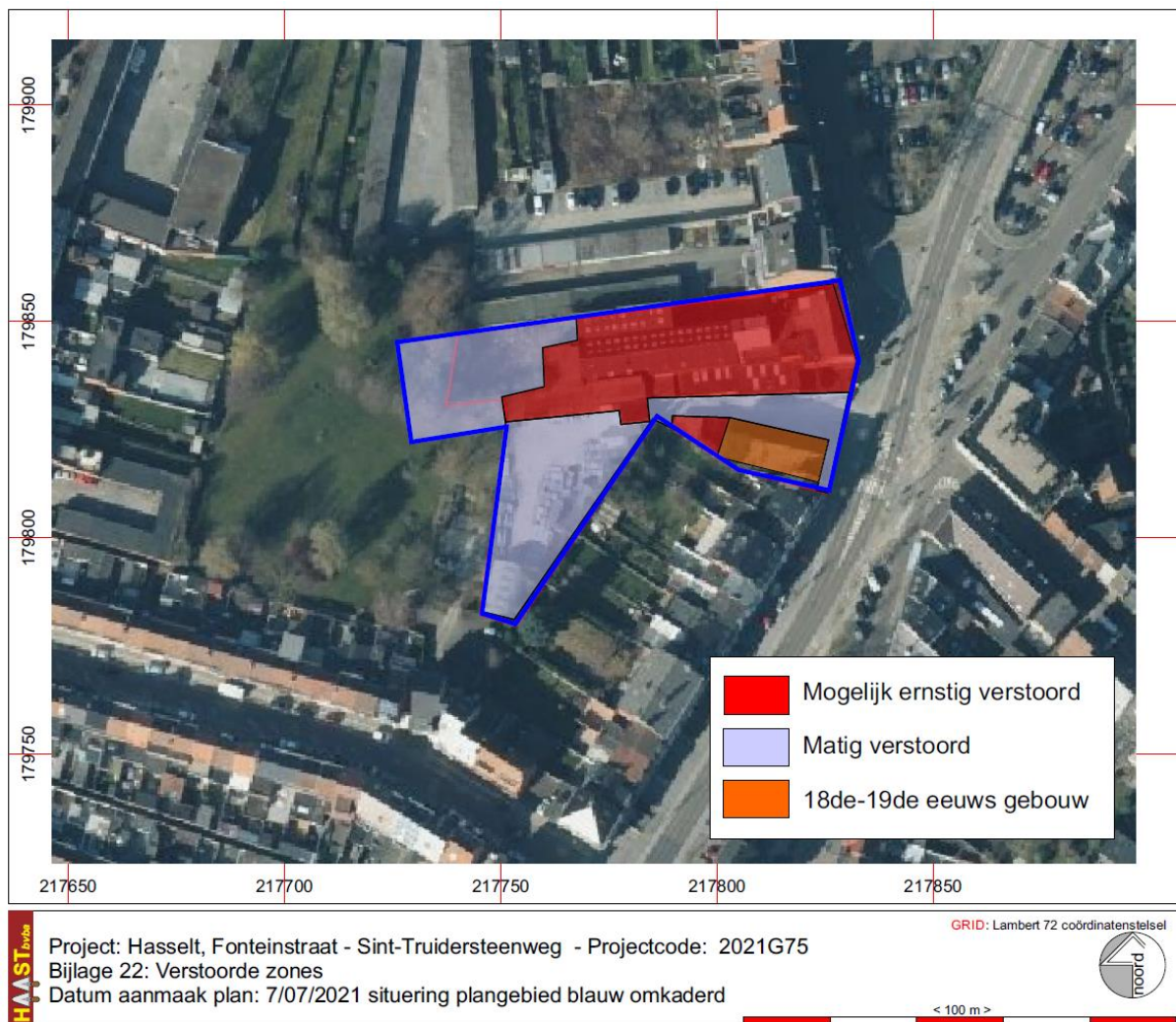

Fig. 5: verstoorde zones

4. Gemotiveerd advies

Afweging van de onderzoeksmethode:

Op basis van de gegevens uit dit bureauonderzoek kan niet met zekerheid gezegd worden dat het projectgebied effectief resultaten zal opleveren wat betreft archeologische kennisvermeerdering. Er zijn geen directe of indirecte aanwijzingen van vondsten in het projectgebied maar de situering van het projectgebied op historische kaarten toont aan dat het terrein deels ligt op de grachten van een omgracht hoevecomplex dat al op de Ferrariskaart staat aangeduid.

De slechts kleine oppervlakte zal, indien er vondsten/sporen aanwezig zijn, slechts fragmentaire kennisvermeerdering opleveren. Maar, die kan voldoende zijn om waardevolle kennisvermeerdering op te leveren over de spreiding of aanwezigheid van schansen rondom Hasselt. Momenteel zijn er immers slechts twee, beide gelegen ten westen van de historische stadskern, bekend.

Derhalve is een archeologische prospectie met ingreep in de bodem door middel van proefsleuven aangewezen waarbij bijzondere aandacht dient te gaan naar eventuele sporen van middeleeuwse, c.q. postmiddeleeuwse, verdedigingswerken.

5. Onderzoeksstrategie, onderzoeksmethode & technieken

Onderzoeksmethode

De geplande onderzoeksmethode: verder archeologisch onderzoek wordt best uitgevoerd door middel van proefsleuven. De meest aangewezen methode om het terrein op haar archeologische waarde te onderzoeken is een ingreep in de bodem door middel van ononderbroken 4 m brede parallelle proefsleuven, noordnoordwest – zuidzuidoost gericht - parallel aan de Fonteinstraat en haaks op de richting van de gracht zoals aangeduid op de Atlas van Buurtwegen, die het meest exact de locatie en tracé van de gracht aangeeft. De proefsleuven worden uit veiligheidsoverwegingen best 4 m breed gemaakt omdat het niet geweten is tot hoe diep de gracht of het grachtprofiel zich onder het huidige maaiveld bevindt. De afstand tussen de proefsleuven bedraagt maximaal 20 m. in de noordwest hoek wordt een korte west-oostgerichte proefsleuf aangelegd omdat daar vermoedelijk de gracht van de oude hoeve noordzuid gericht is.

Door ze in te planten op een onderlinge afstand van 20 m, wordt meteen gebiedsdekkend gewerkt en kan gemakkelijk 10% van het terrein onderzocht worden zoals bepaald in de Code van goede Praktijk. Aanvullend, om minimaal 12,50% van het terrein te onderzoeken, worden kijkvensters of volgvensters aangelegd indien sporen aangetroffen worden. De kijk- en/of volgvensters worden aangelegd om een beter inzicht te krijgen in de onderlinge samenhang van sporen, indien er aangetroffen worden, en om een duidelijke afbakening te kunnen maken voor een eventueel vervolgonderzoek indien toch waardevolle sporen zouden aangetroffen worden.

Het eventueel niet-uitvoeren van verder onderzoek is niet aan de orde aangezien er gekozen wordt om het terrein enkel door middel van proefsleuven te onderzoeken.

Het onderzoeksdoel is bereikt wanneer er sporen worden aangetroffen die het landschappelijk karakter van het projectgebied bevestigen waardoor al dan niet een link kan gelegd worden naar vormen van landgebruik voor landbouwdoeleinden en eventueel het grachtencomplex, dat kan wijzen op de aanwezigheid van een schans, geregistreerd kan worden.

Onderzoekstechnieken

De meest aangewezen methode om het terrein op haar archeologische waarde te onderzoeken is een ingreep in de bodem door middel van ononderbroken 4 m brede parallelle proefsleuven, parallel aan de fonteinstraat en twee oostwest gerichte proefsleuven in de noordwesthoek van perceel 489N4 en op perceel 483a7.

Door ze in te planten op een onderlinge afstand van 20 m, wordt meteen gebiedsdekkend gewerkt en kan gemakkelijk 10% van het terrein onderzocht worden zoals bepaald in de Code van goede Praktijk. Aanvullend, om minimaal 12,50% van het terrein te onderzoeken, worden kijkvensters of volgvensters aangelegd indien sporen aangetroffen worden. De kijk- en/of volgvensters worden aangelegd om een beter inzicht te krijgen in de onderlinge samenhang van sporen, indien er aangetroffen worden, en om een duidelijke afbakening te kunnen maken voor een eventueel vervolgonderzoek indien toch waardevolle sporen zouden aangetroffen worden.

Aangezien het terrein in het verleden landelijk gelegen was en er geen directe aanwijzingen voor complexe verticale stratigrafieën zijn, worden, in het kader van een landschappelijke evaluatie van het terrein, op de koppen van de proefsleuven afwisselend noord en zuid, profielkolommen aangelegd in proefputten van minimaal 1m² oppervlakte. De profielkolommen zijn minimaal 1 m breed en reiken tot minstens 30 cm diep in onverstoorde de C-horizont. Aan de noordzijde wordt met bijzondere zorg en indien aanwezig en met aandacht voor veiligheid het volledige grachtprofiel vrijgelegd.

Van alle sleuven en kijkvensters zullen overzichtsfoto's worden gemaakt en van alle (antropogene) sporen ook detailfoto's. De sleuven en sporen worden ingemeten en gedocumenteerd aan de hand van beschrijvingen. Indien een spoor zich tegen de putwand bevindt, wordt het werkputprofiel opgeschoond om de relatie tussen het spoor en de bodemhorizonten te registreren. Sporen-, foto- en vondstenlijsten worden geregistreerd in het veld. Vondsten die binnen de sleuven of kijkvensters worden aangetroffen, worden per context ingezameld (vlak, spoor, enz.). Er dient een selectie van de sporen gecoupeerd te worden die afdoende is om de onderzoeksvragen te beantwoorden. In vermoedelijke diepe sporen zoals waterputten en waterkuilen wordt een boring gezet om te verifiëren of het om een dergelijk spoor gaat en om de diepte te bepalen. De erkend archeoloog/veldwerkleider is vrij in het bepalen van de noodzaak van aanvullende boringen en het aantal boringen.

Per proefsleuf wordt minimaal één profielkolom (minimaal 1 m breed) aangelegd waarbij ca. 30 cm van de moederbodem zichtbaar is. De locatiekeuze van deze profielputten is afhankelijk van de variabiliteit in de bodemopbouw. Alle bodemprofielen worden opgekuist, gefotografeerd (voorzien van profielnummer, sleufnummer, noordpijl en schaallat), ingetekend op schaal 1/20 en beschreven per horizont op basis van de bodemkundige registratie- en beschrijvingsmethodes. Bij elke profielput wordt de absolute hoogte van het (archeologisch) vlak en van het maaiveld genomen en op het plan aangeduid.

Sporen waarbij de **metaaldetector** een signaal geeft, worden aangeduid in de sporenlijst. Metaalvondsten worden enkel ingezameld als zij zich aan het vlak bevinden of als ze zich in een spoor bevinden dat gecoupeerd wordt. Ingezamelde vondsten worden op plan gezet met vondstnummer en de code *Md*. Ingezamelde metaalvondsten worden beschermd tegen degradatie van het materiaal.

Indien sporen worden gecoupeerd in functie van het beantwoorden van de vooraf opgestelde of door voortschrijdend inzicht opgeworpen onderzoeksvragen, worden de coupes ingemeten, getekend (schaal 1:20) en gefotografeerd.

Na afloop van het onderzoek worden de sleuven gedicht om verdere degradatie van eventueel aanwezige sporen te voorkomen. Indien nodig worden kwetsbare sporen (graven, zeer ondiep bewaarde sporen) afgedekt met doek of plastic zodat ze in geval van een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving niet verder worden aangetast vooraleer ze onderzocht kunnen worden.

Vraagstelling en Onderzoeksdoelen

De te beantwoorden vragen bij het proefsleuvenonderzoek en het begeleiden van de afbraak van de achterbouw (uitbraak van de ondergrondse constructies):

- Welke zijn de waargenomen horizonten in de bodem, beschrijving + duiding?
- Waardoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden?
- Wat is de relatie tussen de bodem en de archeologische sporen?
- Wat is de relatie tussen de bodem en de landschappelijke context (landschap algemeen, geomorfologie, ...)?
- Is er een aard(bodem)kundige verklaring voor de partiële afwezigheid van archeologische sporen? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet?
- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van occupatie?
- Zijn er indicaties (greppels, grachten, lineaire paalzettings, ...) die kunnen wijzen op een inrichting van een erf/nederzetting?
- Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van funeraire contexten? Zo ja;
 - Hoeveel niveaus zijn er te onderscheiden?
 - Wat is de omvang?
 - Komen er oversnijdingen voor?
 - Wat is het, geschatte, aantal individuen?
- Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)?
- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?
- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling: hoe kan deze bedreiging weggenomen of verminderd worden (maatregelen behoud *in situ*)?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet *in situ* bewaard kunnen blijven:
 - Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
 - Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?
 - Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?
 - Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

Het onderzoeksdoel is bereikt wanneer op basis van het vooronderzoek met ingreep in de bodem een voldoende gefundeerde uitspraak kan worden gedaan over de aard, omvang en

behoudenswaardigheid van de archeologische waarden in het plangebied en wanneer een eenduidig advies kan worden gegeven voor vrijgave van het terrein, een opgraving of behoud in situ.

Om te bepalen of het onderzoeksdoel is bereikt, gebruikt de erkende archeoloog de volgende criteria:

1. Oppervlaktecriterium

Aangezien het principe van het voorgestelde proefsleuvenonderzoek gebaseerd is op een statistische manier van werken is het van belang dat een voldoende ruime dekking wordt verkregen. Bovendien is het van belang dat de spreiding van de sleuven over het hele terrein gewaarborgd wordt zodat uitspraken kunnen worden gedaan over het hele terrein.

2. Inhoudelijke evaluatie

De erkende archeoloog moet eventueel aanwezige archeologische waarden voldoende onderzoeken zodat uitspraken kunnen worden gedaan over onder meer datering, interpretatie en onderlinge samenhang van sporen.

3. Ruimtelijke evaluatie

De erkende archeoloog moet eventueel aanwezige archeologische waarden zodanig onderzoeken dat hij een uitspraak kan doen over de ruimtelijke spreiding van één of meerdere archeologische vindplaatsen in het plangebied.

Indien uit het proefputten- en proefsleuvenonderzoek blijkt dat het terrein dermate verstoord is door recente bodemingrepen waardoor geen archeologische erfgoedwaarden meer te verwachten zijn, dan kan het projectgebied vrij gegeven worden van verder archeologisch onderzoek na akte name door het Agentschap Onroerend Erfgoed van de op te maken archeologienota.

Indien er voldoende indicatoren aanwezig zijn om te stellen dat het terrein een groot archeologisch potentieel heeft, dan wordt, al dan niet in een door het proefsleuvenonderzoek afgebakende zone, via een aan de nota archeologie over het proefsleuvenonderzoek toe te voegen programma van maatregelen een archeologische opgraving opgelegd.

Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van goede Praktijk:

Er wordt niet verwacht dat afwijkingen van de Code van Goede Praktijk zich zullen/kunnen voordoen.

Personeel:

Het proefputten- en proefsleuvenonderzoek dient te worden uitgevoerd door een erkend-archeoloog bijgestaan door een tweede archeoloog.

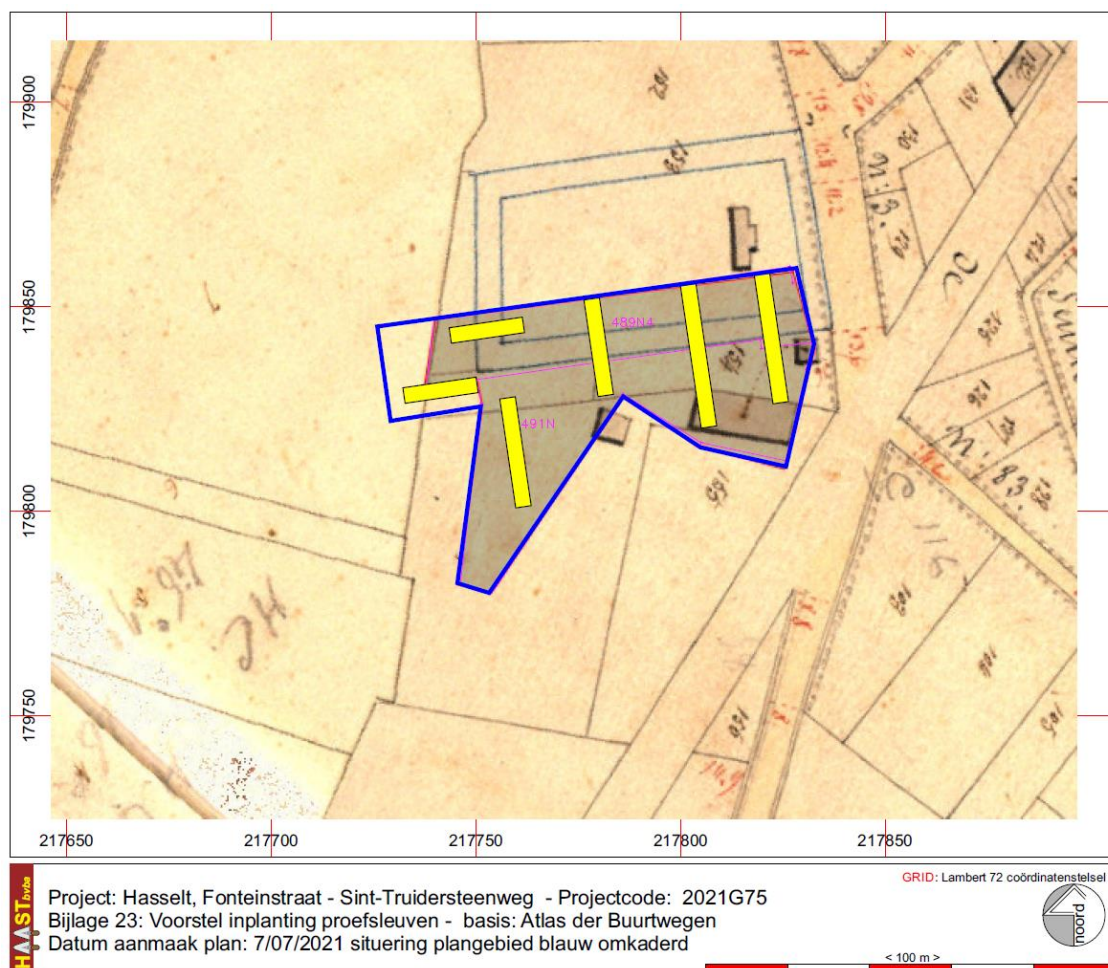

Fig. 6: Inplanting van de proefputten en proefsleuven (geel ingekleurd)

6. Lijst van de afbeeldingen

Fig. 1: Bounding Box

Fig. 2: Kadastraal uittreksel dd. 2020 © cadgis viewer

Fig. 3: Opmetingsplan bestaande toestand / te slopen constructies en verhardingen

Fig. 4: Gegeoreferereerd inplantingsplan van de nieuwbouw

Fig. 5: verstoorde zones

Fig. 6: Inplanting van de proefputten en proefsleuven (geel ingekleurd)

7. Bibliografie

Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 4.0.

https://www.onroerendergoed.be/sites/default/files/2019-03/CGP_V4_geen_TC_20190322.pdf